

ПОЛІТИЧНИЙ І
СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНИЙ
АСПЕКТИ ПРАВ
ЛЮДИНИ:
ПРОБЛЕМА
ПРІОРИТЕТІВ І
ПОСТУПОВОСТІ

ЛЕЩЕНКО Л.О.,
доктор історичних
наук, професор

*Дипломатична
академія України
при МЗС України*

Загальна Декларація прав людини – величний документ міжнародних відносин і міжнародного права новітньої доби, вагомий внесок в теорію і практику гуманізму.

ООН проголосила "певний зразок, відповідати якому мають прагнути всі народи і всі держави, з тим щоб кожна людина і кожна структура суспільства, постійно враховуючи положення цієї Декларації, прагнули шляхом проведення просвітницької та освітньої діяльності сприяти поважанню цих прав і свобод, а також забезпечити шляхом національних і міжнародних прогресивних заходів, їх загальне і ефективне визначення та дотримання як серед народів держав-членів Організації, так і серед народів тих територій, що перебувають під їхньою юрисдикцією"¹.

Ступінь демократизації будь-якого суспільства справді визначається рівнем гарантії та захищеності прав і свобод людини.

За 50 літ людство домоглося суттєвого прогресу у цій сфері. Проте виникли і очевидні проблеми. Частина з них торкаються трактування положень Декларації, шляхів і методів їх повсюдного запровадження в життя, оцінки ефективності цієї діяльності.

Ймовірно найболючішою і найделікатнішою проблемою залишається недопущення або відвернення грубого порушення прав людини в будь-якій точці нашої планети. І при цьому слід уникати втручання у внутрішні справи тієї чи іншої країни. Зрештою недвозначно підлягають

осудові явища геноциду, етноциду, тортур, нівечення душ і тіл дітей та жінок та інших вразливих категорій населення.

Але нам здається доречним привернути увагу громадськості до співвідношення політичних і соціально-економічних складових у проблемі прав людини. Адже саме на цьому ґрунті в наш час виникає чимало взаємних претензій і суперечностей.

Ті, хто творив і схвалював Декларацію, цілком логічно брали за зразок індустріально розвинені західні суспільства з їх високим ступенем соціально-економічної захищеності населення, належним рівнем політичної культури і наявністю громадських механізмів контролю за додержанням духу і букви Декларації. Така дещо ідеалізована схема переносить наголос передовсім на забезпечення політичних прав і свобод людини.

Однак у процес суспільного розвитку і міжнародного співжиття стрімко втягуються країни і народи, що донедавна були колоніями чи напівколоніями або залежними територіями, або ж в силу різних обставин тривалий час знаходились на узбіччі соціального прогресу. Для них пріоритетом стали соціально-економічні права людини – забезпечення індивідуума їжею, одягом, помешканням, медичною обслугою, елементарною освітою, роботою тощо.

Без забезпечення цих елементарних потреб людини годі й говорити про її політичні права і духовні запити.

Звичайно, недоцільно і науково неправильно поділяти концепцію прав людини на умовно "західну" і "східну". Є загальноприйнята основна концепція прав людини, викладена в Декларації. Йдеться лише про необхідність врахування реальностей при оцінці стану справ людини, розуміння першочерговості багатьох проблем, які постали перед країнами, що розвиваються. Політичні і соціально-економічні права є двома сторонами однієї медалі.

Неправомірно і невиправдано виставляти вже тепер однакові мірки до всіх суспільств. На Сході багато країн ще потребуватимуть значного часу для подолання соціально-економічної відсталості, зумовленою низкою причин: слабка розвиненість продуктивних сил, примітивність форм господарювання, технічна відсталість, вікові традиції авторитаризму влади, релігійні особливості у ставленні до жінки, дітей тощо. Різниця спостерігається в тому що, на Заході на перше місце ставляться права людини, особи, а на Сході – інтереси спільноти, громади, що спричинено умовами історичного розвитку, потребою виживання колективу, а потім і особи.

Специфіка країн, що розвиваються, вимагає виваженого підходу,

усвідомлення необхідності поступових змін, в тому числі в менталітеті, національній філософії, а головне – в економічному і політичному прогресі суспільства. Проблема інколи може набирати несподіваних наслідків. Зокрема, демографічний тиск в перенаселених бідних країнах як правило, досить сильний. Виникає потреба в регулюванні дітонародження. В окремих регіонах застосовуються жорсткі заходи громадського і економічного впливу, щоб дотриматись гасла – "Одна родина – одна дитина". Якщо бути послідовними, то можна трактувати такий курс як ущемлення прав людини. Але той, хто відвідував східні країни, може підтвердити, що демографічна проблема там стоїть дуже гостро, і фактично не дає змоги забезпечити реалізацію саме тих прав людей, про які йде мова.

Приклад КНР показує як на практиці діє пріоритетність соціально-економічних завдань розвитку суспільства. Нинішній курс Пекіна передбачає проведення економічної модернізації під гаслом "Реформи, розвиток, стабільність". Саме на цьому ґрунті планується подолання відсталості та підвищення життєвого рівня і якості життя людей. За роки реформ Китай досяг суттєвого економічного прогресу, що дає змогу поступово і дедалі відчутніше забезпечувати соціально-економічні права. Проте даються взнаки важка спадщина, перенаселеність країни, дефіцит паливних ресурсів тощо. За даними Світового банку на 1995 р. серед 192 країн і регіонів, розташованих за рівнем їх сукупного багатства, Китай посідав 31-е місце від кінця. Майновий достаток у перерахунку на кожного китайця оцінювався тільки в 6600 ам. доларів². При цьому спостерігається великий дисбаланс в економічному розвитку між східними приморськими районами, з одного боку, та центральними і західними, з другого.

Помітні позитивні зміни спостерігаються в пошануванні і забезпеченні національно-культурних прав етнічних меншин Китаю³. Загалом можна бачити, що пекінське керівництво, виходячи з конкретних умов КНР, прагне дотримуватись положень Загальної Декларації. Обережні заходи щодо модернізації політичної структури КНР зумовлюються бажанням уникнути дестабілізації.

З усього вищенаведеного можна зробити такі висновки:

1. Процес глобалізації охопив і сферу прав людини, одночасно він ускладнив її, розширив її межі, включивши соціально-економічні, національно-етнічні, демографічні та інші аспекти.

2. Світові масштаби руху за втілення в життя положень Загальної Декларації прав людини диктують необхідність врахування спе-

цифіки різних умов, що існують в різних країнах, визнання неминучості тривалого перехідного періоду відсталіших суспільних структур до вищих щаблів політичного і соціально-економічного розвитку.

3. Політичні і соціально-економічні аспекти прав людини взаємозалежні і взаємопов'язані. Сприяння соціально-економічному розвитку раніше відсталих країн дозволить істотно прискорити реалізацію в них і політичних прав людини у найповнішому обсязі згідно із Загальною Декларацією.

ПОСИЛАННЯ

¹ Загальна Декларація прав людини. – Київ: Українська правнича фундація, 1995. – С. 4.

² Прогресс Китая в защите прав человека. – Пекин: Пресс-канцелярия Госсовета КНР, 1995. – С. 5.

³ Кому принадлежит суверенитет над Тибетом и как в Тибете обстоит дело с правами человека!

– Пекин: Пресс-канцелярия Госсовета КНР, 1992; Китай: прошлое, нынешнее и будущее состояние населения в Тибете. – Пекин: Издательство «Синьсин», 1994.